

binu. Stoga je u vreme oružane revolucije mnogo insistirano na kritici i samokritici. Zatim, na smenjivosti rukovodilaca koji se ne pokažu na visini zadatka. Nisu bili retki slučajevi da pojedini nosioci krupnih političkih i vojnih funkcija idu u jedinice da rade kao obični borci.

U ratu i revoluciji posebna pažnja je posvećivana obnavljanju Partije novim članovima i njihovom idejnom uzdizanju. Rukovodstvo Partije, a Tito kao generalni sekretar, posebnu pažnju skretalo je organizacijama Partije na pitanje primanja novih, mladih ljudi i njihovo biranje na rukovodeće funkcije. Tito piše da je Partija živući organizam koji mora neprestano da se »obnavlja i izgrađuje«, ako želi da ostane vodeća snaga radničke klase i radnih masa. S tim u vezi najoštrije napada one ljude u Partiji koji nemaju poverenja u nove kadrove.¹ Takođe kritikuje sektaštvo i zatvaranje partijskih organizacija i forume.

»Neki rukovodeći drugovi stalno jadikuju da nema ljudi. Oni obično vide samo nekolčinu najaktivnijih, koji se obično preopterećuju raznim funkcijama, a ne vide sve one mnogobrojne nove snage koje svakodnevno dolaze u Partiju, ili bi trebalo da dođu, jer su već prekaljeni u svakodnevnom borbama.«²

Uključivanje u Partiju novih članova iz redova radnika, seljaka i inteligencije, koji su ušli ili pokazuju spremnost da uđu u borbu, životno je pitanje daljeg razvoja narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Novi članovi su nove snage i nova krv u vezivnom tkivu Partije i masa. Zato Tito smatra da među najvažnije zadatke organizacione izgradnje u 1941. godini, kada je veći broj članova Partije i SKOJ-a izgubio živote u borbi, ulazi »suzbijanje« svim silama »sektaškog stava i nemarnosti po pitanju uvlačenja novih članova u Partiju«. On insistira na sistematskom radu s ljudima na terenu svake partijske organizacije, kako bi se pripremali za prijem u Partiju.

Nije nikada bilo dovoljno samo primiti nove članove Partije, neophodno je bilo njihovo svakodnevno idejno i političko uzdizanje. To pogotovu važi za uslove oružane borbe i revolucije. Tito ukazuje da je, bez obzira na teške uslove borbe i mnogobrojne probleme, koje moraju rešavati partijske organizacije, neophodno »odlučno pristupiti sistematskom teoretskom i političkom odgoju kadrova«.³ To je zadatak partijskih organizacija nezavisno od uslova pod kojima deluju.

Partija je u organizaciono-političkoj izgradnji u toku rata i revolucije morala da se bori istovremeno protiv sektaških tendencija i protiv velikih teškoća egzistencijalne prirode, da bi mogla ubrzano da odgaja nove kadrove koji se slivali u nje-ne strukture. Ali, zato što je shvatila njihov značaj i bila dovoljno uporna, njeni redovi su se povećavali, a rastao je i idejni nivo članova, tako da su mogli biti nosioci socijalističke revolucije jugoslovenskog društva.

BITNE KOMPONENTE RUKOVODEĆE ULOGE KPJ

Prethodna analiza upućuje nas na nekoliko bitnih zaključaka o karakteru i specifičnostima fenomena rukovodeće uloge KPJ u ratu i revoluciji. Svodenje rukovodeće uloge KP na komandovanje organizovanim snagama rata i revolucije, u najmanju ruku, teorijski i društveno-istorijski je neodrživo. Revolucionarna avangarda je predstavljala rukovodeću snagu rata i socijalističke revolucije, koja je svoju društvenu ulogu razrešavala putem idejnog usmeravanja radničke klase, seljaštva i poštene inteligencije (naziv iz tadašnje terminologije) i odlučivanja o bitnim pitanjima konkretne realizacije neposrednih ciljeva borbe. Ali, delujući kao integralni činilac organizovanih snaga revolucije, a ne kao faktor sa strane. Nekoliko komponenti se jasno izdvajaju kao bitne za razumevanje idejno-političke suštine avangardne uloge Komunističke partije Jugoslavije:

- neprestano idejno stvaralaštvo i pretvaranje njegovih rezultata u revolucionarnu praksu;
- političko-organizacioni aktivizam;
- prednjačeća aktivnost članova Partije i njihovih osnovnih organizacija u svakodnevnom akcijama organizovanih snaga revolucije.

Ove komponente revolucionarne uloge KP realizovane su u jedinstvenoj revolucionarnoj delatnosti snaga rata i revolucije, tako da je teško tvrditi koliki je i kakav bio realni odnos između teorije i prakse revolucije. Ima više razloga da se tvrdi da je došlo do najvećeg izraza jedinstva teorije i prakse. Drugo, zahvaljujući stvaralačkom odnosu Partije prema revoluciji, do izražaja je dolazilo opšteklasno i narodno stvaralaštvo, više nego ikada ranije i kasnije u socijalističkoj praksi.

NAPOMENE:

¹ E. Kardelj, »Put nove Jugoslavije 1941—1945«, »Kultura«, Beograd 1949.

² »Proleter«, br. 14—15/1942.

³ Isto.

⁴ Isto.

REALNA ROMANTIKA (o poeziji u listovima vojvodanskih brigada)

dušan popov

Vojničke novine, koje su u toku oslobodilačke borbe (1941—1945) sami borci pripremali, uređivali i na šapirografu ili rukom umnožavali, predstavljaju uzbuđljivo svedočanstvo jednog novog duha nepoznatog drugom armijama. Ovaj demokratski vid moralno-političkog i kulturnog uzdizanja boraca, koji je doprinio razvijanju drugarskih međuljudskih odnosa, afirmisanju klasnog smisla revolucionarne borbe i jačanju bratstva i jedinstva, koji je otkrivao duboku povezanost vojske s narodom — ispoljavao se i u mnogobrojnim listovima vojvodanskih brigada, bataljona i četa, kao i partizanskih odreda. Posebna karakteristika ove štampe jeste obilje pesama u njima. Gotovo da nije bilo broja bataljonskih i brigadnih listova bez stihova. Moglo se dogoditi da nema reportaža, da izostane »zabavni deo«, nisu svi urednici mogli da obezbede karikature i prigodne crteže, ali su pesme, izašle ispod pera i olovaka samih boraca, bile obavezni deo sadržine listova. Sa simpatijama i blagonaklono pišući o obilju pesama u štampi vojnih jedinica, *Slobodna Vojvodina* je po završetku rata nazvala tu poeziju »najlepšom i najrealnijom romantikom«. Reči te poezije su »slikovane prvo na bojnim poljima, sa puškom u ruci, u borbi protiv tlačitelja slobode«. Književni istraživači i kritičari reći će o njima svoj sud, mi ih ovde posmatramo novinarskim okom, onako kako smo ih doživeli pri prvom čitanju.

Većina vojničkih pesama neće nikada ući u antologije, niti ostati u istoriji književnosti kao poetske vrednosti. Mnoge su pisane ne samo bez ikakvih pravila versifikacije, što ne mora da bude mana, već i bez poštovanja ritma. Često su to samo rimeovane prozne ispovedi, siromašnim jezikom iskazane. Ili politički članci sa rečima prelomljenim u stihove. Ne retko imitiraju narodnu poetiku. Ali, kad se prelistaju sačuvani listovi, mogu se naći i stihovi od prave poetske žice.

Retko kad je cela pesma, od početka do kraja, dobro salivena. Ako je isti ritam i sačuvan, ideje se banalizuju ili nemaju jednaku snagu. Ali ponekad se iz takvih pesama može izdvojiti po nekoliko stihova koji deluju snažno i imaju trajnu vrednost. Zajednička je karakteristika svih pesama, i onih što to nisu, i onih što imaju dosta dobro poetsko tkivo, da su pisane iskreno, da su izvirale iz misli i osećanja boraca, da su izražavale atmosferu i raspoloženje u tim teškim, ali slavim, ratnim danima.

U vreme kada su nastale, te pesme su delovale prevashodno snagom svoje autentičnosti, svojim zanosom, borbenim duhom kojim su bile zadajene i imale su velikog odjeka kod boraca. Ali i današnjeg čitaoca mora impresionirati to masovno pevanje, taj poriv koji je iznutra gonio borce da sebe iskažu kroz stihove. Jer, nije se radilo o dvoje-troje pesnika u svakoj brigadi, mada se ista imena često sreću, već o ogromnom broju boraca u svakom bataljonu, u svakoj četi, koji su pokušavali da se izraze na poetski način. Ljudi koji do dolaska u partizane, u jedinice naše vojske, nisu često imali prilike ni da saznaju nešto o poeziji, niti da pročitaju neku knjigu stihova — smelo i bez ikakvih kompleksa laćali su se pera da sami ispevaju nešto o onome što su razmišljali, što ih je oduševljavalo, što ih je nosilo iz okršaja u okršaj, ali i ono što im je rasplamsavalo mržnju i pobuđivalo težnju za osvetom.

Kada se te pesme posmatraju u kontekstu sa atmosferom u kojoj su nastale, kada se zna da su ih borci ispevali u teškim marševima ili besanim noćima, dok su topovi grurali, da su ih beležili na komadiću papira negde nađenom, nezašiljenom mastiljavom ili običnom olovkom, u kratkim predasima između bitaka, ako se podsetimo da su ih pisali i neškolorani i oni koji su tek naučili da pišu, da one nisu bile plod pesničkih ambicija, jer ovi ljudi nisu sebe smatrali pesnicima, već da su samo pisani trag misaonog i emotivnog sveta onih koji su im svoju dušu udahnuli — onda se njihova vrednost višestruko povećava i one dobijaju snagu značajnog dokumenta o visokoj političkoj svesti, o slobodi ličnosti naših boraca i o demokratskom duhu naše vojske u velikoj revolucionarnoj epopeji nazvanoj narodno-oslobodilačka borba.

Borci su u svojim pesmama govorili nežno i sentimentalno kad su se svojim najmilijih kod kuće sećali, ponosno i snažno kad su pevali o našim poredama, gordo i s ljubavlju kad su o Titu govorili, besno i osvetoljubivo kad su fašiste i njihove zločine pominjali; borbeno i nepomirljivo kad su pozivali u borbu, vedro i sa simpatijama kad su opisivali svoje drugove i situacije iz vojničkog života, oporo i podmešljivo kad su se obarali na fašističke laži i smicalice. Jedan od pesnika je to i stihovima iskazao u listu *Naša uzdanica* (IV brigada), govoreći o rečima pesama nastalim u našim jedinicama:

*Jedne šibaju k'o munje,
druge su kao rosa
na jutarnjem suncu.
Neka je teška k'o kletva,
a mnoga tugu liječi.*

Sve teme kojima su se borci u svojim pesmama bavili bile su inspirisane ratom i revolucijom. Bila su to teška vremena kada se nije moglo pevati o cveću i žuboru potoka, niti o ljubavnim uzdisajima. Čak i kad bi se prepustili mirnodopskim mislima i maštali o budućem životu, borci su to zadržavali za sebe ili prenosili na najbliže drugove i drugarice u međusobnim

intimnim razgovorima. Smatrali su da nije prilika da se o tome pevaju pesme. Uverljivo je to osećanje izrazio borac bataljona Ozne Treće armije u bataljonskom glasilu *Borac*:

*Ja više nisam momče što sniva plavokose,
ne marim za izvore,
niti za mesečinu nad šumom
i za rumen zore.
Sve moje bivše čežnje i želje nove
vetrovi nose...*

Ako bi ih i ponela priroda i pobudila sentimentalna sećanja na detinjstvo i prekinuto momkovanje, dali bi maha zadovoljstvu pri pogledu na neki lep pejzaž, na sliku koja budi prijatne asocijacije. Ali samo za trenutak, već u narednoj strofi vraćali bi se surovij stvarnosti, posvetili bi se obavezama koje je vreme nametnulo. Evo kako to izgleda u pesmi »Zima« Danila Pape u bataljonskom listu *Naša reč* (IV brigada):

*Došla zima, pao sneg,
Na reci se stvorio led,
Drveće se okitilo injem
K'o devojka u leto sa smiljem.*

Već u narednoj strofi pesnik napušta ovu razigranu sliku, svestan da je deo kolone oslobodilačke i osvetničke vojske, koja ne sme da zastane ni pred lepotom, ni pred surovošću zime:

*Ona ide preko bela sveta,
Ona hoće fašizam da smrvi.*

I u listu *Scena* (umetničke grupe Propagandnog odeljenja III armije), u pesmi u prozi »Novo proleće«, opis prirode je u funkciji ratne priče o onom što se ne može zaboraviti, jer se duboko utisnulo i u svest ljudi i u samu prirodu:

*Nebo čisto, plavo, drveće se uvija u zeleno, trešnjin cvet.
Stani, putniče, kaže zemlja, duboke brazde na meni to su do-
skora rovovi bili, a humke su pali za slobodu...*

I pesnik—borac, koji se potpisao partizanskim imenom Uča, u pesmi »Proleće je došlo« neće da peva o travi, o leptirima i pčelama što lete od cveta do cveta, već o borbi — da »cvetni maj bude dušmanu kraj«, što se i zbililo. I Nikola Matić u pesmi »Tuga« seća se proleća kod kuće — slika vrta mu je živo u pameti:

*Cvetao cvetak, ljubica plava,
u vrtu mom, med' množtvom trava.*

Ali, to je samo početak. U narednim stihovima govori o strahotama rata, o nevoljama, o tuzi za svojima. Kad im je bilo najteže, kad su gladni, bos i goli pešačili zamorno preko ljutog kamenjara ili kroz duboki sneg, izdržavajući teške pritiske neprijatelja, ili kad su ranjeni ležali trpeći velike bolove, borci bi se u mislima vraćali u rodni kraj. Tada su mogle da nastanu i ovakve pesme kao što je ova u listu *Luč* (III brigada):

*Ja ću iznemogao, klonuo od bola,
poći u vrt stari i sešću med' granjem
jasmina i bora, pričajući povest
stradanja i bola bokorima ruža,
samoći i tami.*

Borci—pesnici se često u pesmama sećaju majke i drugih voljenih bića koje su ostavili kod kuće kad su pošli u borbu. Rastanak s majkom, njene suze i briga za sina i kćerku, to je motiv za razneženo prisećanje na srećne dane u roditeljskom domu:

*Čuvaj se, sine, pazi na sebe,
da ne ozebeš, pazi — reče mati.*

Junacima ne pristaju suze, oni se brzo prenu iz takvih razmišljanja i šalju majci reči ohrabrenja i utehe, uveravajući je da se za slobodu čovek mora žrtvovati:

*Sloboda je lepša iznad svega, majko,
zato za nju mora žrtvovat se svako.*

Tako kao Jovan Obradović (IX brigada) piše i drugi borac koji se trudi da u rime sroči svoje zamišljeno pismo majci:

*Kroz Bosnu sam, majko, boj vodio
i za narod svoj krv prolio,
borio se za slobodu našu
i tukao »Frica« i ustašu.*

Najomiljeniji motiv boraca—pesnika bila je borba za slobodu. Taj uzvišeni ideal obrađen je u desetine stihova, s manjim ili većim uspehom, a zajedničko za sve je da su borbeni, beskompromisni, puni žara i želje da se neprijatelj dotuče. U *Vojvodanu* (VII brigada) je drug Pero, kako se potpisao, napisao odu slobodi:

*Pružite drugarske ruke,
Sloboda, drugovi, sloboda
Sloboda nam sviće.*

A njegov drug Miljuš objavio je pesmu u istom listu pod naslovom »Podimo u borbu«, ispisujući stihove koji su, u stvari, borbeni poziv što podseća na zov trubača pred početak bitke:

*Napred u borbu,
Napred u boj,
Za barjak slobode,
Za narod svoj.*

Josip Farkaš je u »Džepnim novinama« oficirskog kursa čak i pomenuo »bojnu trubu« koja poziva u borbu za slobodu:

*Zatrubila bojna truba
Jasno, silno kao grom
Napred složno, svi u borbu
Za slobodu i za dom.*

U *Pograničaru* (komanda sremskog područja) pesma »Diži se narode« takođe je svojevrsan apel rodoljubima da se pridruže ustanicima, poput prijateljskog saveta susedu, drugu, rođaku:

*Diži se, narode!
Ne sedi kući, ne gledaj gada,
Pogledaj šta sve fašisti rade.*

Drugi borac u istom listu posvećuje pesmu znamenju slobode, crvenoj petokrakoj zvezdi: »Obasjaj, sjajna zvezdo, svakom drugu put, u tom sjaju da druga vidi drug«. Jer, kako veli pesnik, »svršeno nije jošte delo naše«. I *Bombaš* (I brigada) u crvenoj zvezdi vidi simbol revolucije i kaže u jednoj pesmi:

*Za navek će ona sjati
Sve poštene i sve vredne
Pod svoj barjak zvati.*

Pesnici su pevali o svom oružju, o topovima (»Naša dika ti topovi«), o artiljeriji koja »uništava tenkove, ruši avione«, o bratskoj Crvenoj armiji, o našim zarobljenicima u Nemačkoj (»Ne bojte se, drugovi, već idemo po vas«), o popaljenim selima u kojima je sve sagorelo »al' duh sloge nije« i na čijim zgaristima je već niklo cveće kao simbol novog života. Često su pesme posvećene palim drugovima i junacima čija je uspomena bila živo prisutna u jedinicama (»Mirno spavaj, hrabri borče, novi život sad se tvori«, zatim o streljanim partizanima koji podoše »putem krvave golgot«, a u isto vreme ispisani su i mnogi osvetnički stihovi, upereni protiv neprijatelja i posebno protiv izdajnika. Radovan Buha u *Bombaš* s puno ogorčenja piše o onima koji su izdali narod, predskazujući im crne dane:

*Izdajice sramne
Sudbina će stići,
Dan narodnog suda
Neće ih obići.*

S mnogo nečnosti i drugarske pažnje pišu ranjeni borci o bolničarkama koje su sve činile da im olakšaju rane, a često su i živote svoje izlagale opasnosti da bi ih s bojišta izvukle. U tekstu »Sestra bolničarka«, u listu *Ranjenik* (bolnički centar u Somboru), nalazimo i ove lepe reči, napisane kao iskrena zahvalnost i oda jednom humanom poslu:

U belom mantilu ispod koga bije osećajno srce mladog nežnog bića. Ona osmehom leći, ona razume poglede što mole. Ona ima nežne ruke, tople reči.

Faksimil naslovnih strana omladinskih listova »Glas omladine« i »Bombaš« za vreme rata

Borci su pisali rado i o svom vojničkom životu, o svakodnevnom obavezama koje su imali. Simpatična je pesma mladog telefoniste, koja podseća na dečje pokušaje da jednostavnim rečima izraze svet onako kako ga doživljavaju:

*Nama teško ništa nije
i po kiši i po snegu
po ravnicima i po bregu
— opružiti svud linije,*

Jednostavnost izraza naročito je dolazila do izražaja u stihovima koji su borcima najlakše išli od ruke, a to je narodni deseterac. Narodna poezija duboko se upijala od malena u svakog našeg čoveka i podražavanje ovoga izraza izviralo je iz samog njegovog bića. Na tome terenu borci su se osećali najsigurnijim kad su epski bili raspoloženi da nadugačko opisuju bitke i druge ratne situacije, kao što je slučaj u pesmi »Borba naše brigade« u bataljonskom glasilu I vojvođanske brigade, iz koje navodimo samo dva stiha kao ilustraciju:

*Naši borci vatru otvoriše
I na bandu juriš učiniše.*

Budući da su dugo bili odvojeni od doma i zavičaja, borci su često u stihovima izražavali ljubav prema Vojvodini i svom kraju, baš kao što se onako spontano otelo Jovanu Popoviću kad je prvi članak pisao za *Slobodnu Vojvodinu*: »Dugo te nisam video, ali sam te uvek nosio u sebi, zavičaju moj voljeni, Vojvodino«. Davnašnji san naroda i narodnosti Vojvodine da svoj zajednički dom urede kao autonomnu pokrajinu ostvarilo se upravo kroz oslobodilačku borbu i revoluciju. Borci su bili ponosni što su i oni dali svoj krupan doprinos toj pobjedi. Zato je i razumljiva radost pesnika iz IX vojvođanske brigade zbog rađanja autonomne Vojvodine:

*Vojvodino naša
ponosu i diko
tebe ne može više
pobediti niko!*

Bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti manifestovalo se i kroz ideje u pesmama naših boraca. Čak i kad su neki retki stihovi bili pomalo srpski ili slovenski intonirani (»Ne poznaju oni mača slovenskoga«), i tada se pesnička misao širila na veće prostore i nalazila oslonca na celom frontu oslobodilačkih snaga koje su povele odlučujući rat protiv fašizma (»Srbine, brate, uzdaj se u se i u braću našu«).

Pesme u vojničkoj štampi nisu govorile samo o borbi za oslobođenje, već i za jedan novi, bolji i pravedniji svet. Pesnici su predviđali kako će i našu zemlju »sunce obasjati« i kako će »sreća sinuti«. Omladinsko glasilo *Bombaš* je upravo tako i podsticalo mlade na još veći i bolji rad, otvarajući svetlu perspektivu budućeg života u novoj državi:

*I sva naša pokolenja
koja rade kao mlada
uživaće sve plodove
uspešnoga našeg rada.*

List je nagoveštavao da će se »s voljom jakom« steći i budućnost bolja. Uslov za to bila je pobjeda nad fašizmom. Zato je *Omladinac u borbi* pozivao omladinu da pojača napore za konačno oslobođenje:

*Svrstajmo se omladinci
Nek zadrhti dušman ket,
Podimo svi novim putem
Izgradimo novi svet.*

Nekada bi se duhovito ispoljila i prkosna žica naših pesnika. Tako je *Osvit* (dopunska brigada III armije) predviđao »smrt kapitalu«, poručujući buržujima da je za »opelo« spreman »hor najboljih svetskih proletera«:

*Oriče se pesma proletera,
Nema više kletog kapitala.*

U listu *Napred* (XII brigada) pesnik pod pseudonimom Doktor pokušao je pesničkim rečima da ocrtu tu svetlu budućnost, u kojoj će »hleba doći svima«, ma bio »rabortnik, trudbenik ili seljak ili intelektualac«. Svoju misao o izgradnji novog života izrazio je simbolično u dva jednostavna stiha:

*Novo se seme seje
Novi će nići plod.*

O životu u slobodi borci su rado maštali, prisećajući se »mirisa tople supe« u maminoj kuhinji, njenih »kolača i suvih šljivica«, klupe kraj peći u roditeljskom domu, ali i obaveza koje ih očekuju u obnovi i izgradnji zemlje. Mirko Svrakić je napisao odu pušci koja je pomogla borcu da se istakne u borbi (»Puško moja draga, ti si medalju zaslužila«), ali on već razmišlja o vremenu koje će doći po završetku rata, dajući do znanja da neće nikada zaboraviti ono što je bilo, da će spomen, i kao ponos i kao opomena, ostati:

*Kad prođu dani ovi,
Nastane život novi,
I završi se rat,
Kad čovek čoveku postane brat,
Mi ćemo se, puško, rastati,
Ali će spomen ostati:
Zarez od zuba ubijenog Nemca
I zvezda na kundaku drvenom
Nacrtana olovkom crvenom.*

Mnogi stihovi posvećeni su vrhovnom komandantu, maršalu Titu, za koga borci u pesmi jednostavno kažu: »Div je bio naš drug Titoc«. Borci se u pesmama zaklinju da će ostati verni revolucionarnom kursu kojim je on usmerio »brod naših nada«.

Ovo je samo letimičan pregled poezije u štampi vojvođanskih brigada — biće valjda prilike da se uđe i u dublju analizu ove partizanske baštine, te »realne romantike« iz vremena kad se vojevalo za slobodu.

*tih, kao nebo začuđenim očima,
polako dolazi u susret životu,
sav sed i sitan, Petar Petrović ili Jovan Jovanović, —
penzioner, negdašnji profesor, možda sekretar nekog društva,
a možda čak i fiškal, bivši otmeni, Matice serbske...*

I kao u ritualu iščezlog svog građanskog sveta, sav na početku, već posve drukčiji i zanovljeno začuđen, progovoriće svoj jednostavni tipik, u prelaznom trenutku, u prelaznom vremenskom času, tako karakterističnom za prečanski, vasiljevićevski svet:

*Zastaće pripijen uz »Platoneum«, sa citatom nekim na tankim usnama,
sa citatom iz Horacija, ili možda prošaputaće nešto ogorčeno iz Sofokla,
sav sitan, u strahu,
da se u ciglom trenu pridrži o rub crvena stega
što ga je partizanska ruka zavijorila Čurčijskim sokakom.*

Tako se, najednom, čitava jedna prošlost, novosadska, prečanska, dekorativno zabrađena, u svoj vlastiti ponos i kontinuitet zagledana, uznosi u svetao trenutak novog prostora. I tako je, svakako narodnofrontovski, predratni steg, sveopšti, u jednom magnovenju, poistovećen sa samim postojanjem. U prostranom stihu Žarka Vasiljevića, plameni dan slobode, crven, veseo i kliktav sav, izravno se suočava s elementima uspravnosti, slobode, istine. Ovde, još, međutim, u naročitoj nijansi prepoznavanja ponašanja jednog već umnogome iščezlog građanskog sveta, u uslovima novih odnosa, drukčijih. I kao što je u često zanemaranjanoj prozi Ive Andrića *Zeko* taj posmatrački ugao našeg zbudjenog i zbudjujućeg pokatkad građanina, u kataklizmi stolec, svakako postajao je i istina o gibanjima tih ratnih dana, ali i o rastu takozvanih naših običnih ljudi, tako se sad u Vasiljevićevoj strofi ponašanje jednog sveta, tako često, upravo u njegovim projekcijama, na teatar nalik, pretapa u postojanje

NA TRGU SLOBODE

(Zapisi o lirici, »ovdašnjoj«)

draško ređep

IZ ISTORIJE U ŽIVOT

Moj grad koraknuo je iz istorije u život, zabeležio je, u danima oktobarskog slavlja, 1945. godine, dakle na prvu godišnjicu oslobođenja, na novosadskom Trgu slobode, Žarko Vasiljević. Već tada, u ukupnosti svojih veoma složenih, pokadšto još navih i prigušenih tonova, ne prepoznajući uvek svoj vlastiti glas, naša književna misao neposredno okrenuta temi revolucije i narodnog ustanka, najavljujvala je upravo tu bitnu novinu, kada se tok istorije utapa i pretvara u sam život, mnogostruko nov, slobodan, raznovrsno određen. Pa kao što je baš Žarko Vasiljević uočio taj praznični trenutak kada se monument Miletića, kao znamen mirnodopskog, nekadašnjeg trajanja, uspravljen na Trgu, javio kao vesnik tih novih slobodnih dana, iznet ponovo na kontinentalno žestoko novosadsko svetlo dana, iz zamračenih prostora u koje je bio odbačen i sklonjen, tako je, u stvari, na tom istom pločniku, zauvek, uočio figuru našeg građanina, nekadašnjeg profesora, pensionera, na izgled posve bivšeg, tako reći nesnalžljivog i pomalo zbudjenog:

*dok negde usamljen
možda na rubu Zmaj—Jovinog sokaka,*